

Mondkapjes, je moet er wel in geloven?

Gerard Visscher

Nu het coronavirus een half jaar rondwaart in Nederland weten we nog steeds niet wat we aan moeten met de mondkapjes, in officiële stukken: niet-medische mondneusmaskers, afgekort nmm's. Als je erin gelooft, dan draag je ze af en toe, als je er niet in gelooft, dan draag je ze vanzelfsprekend niet. Nagenoeg iedereen verafschuwt ze, ook zonder er ooit een op gehad te hebben.

In Nederland fungeert het RIVM – en in zijn kielzog het OMT – als gids bij de coronabestrijding. De verantwoordelijke ministers beklemtoonden keer op keer dat ze geen verstand hebben van epidemieën en dat ze volledig koersen op het kompas van het RIVM. En dat was – en is – maar goed ook, zoals we kunnen zien in landen waar populistische leiders denken dat ze overal verstand van hebben en dus ook van de bestrijding van een pandemie. Een enkeling, die zelf ernstig ziek werd, stelde zijn beleid bij, enkele anderen stapelen fout op fout met tienduizenden extra sterfgevallen als gevolg.

Het RIVM heeft in het algemeen in het afgelopen half jaar uitstekend geadviseerd. De algemene lijn was voor iedereen helder: anderhalve meter afstand bewaren, bij ziekteverschijnselen thuis blijven – inclusief de huisgenoten – veelvuldig handen wassen en elkaar geen hand geven. Als je even terug denkt aan vijf maanden geleden zal menigeen toegeven dat je in eerste instantie wat lacherig reageerde. Dat lachen verging iedereen heel snel. Het duurde wel lang voordat de maatregelen zichtbaar effect gingen sorteren. Een *intelligente lockdown* bleek niet te vermijden. Het aantal mensen dat besmet werd, dat in het ziekenhuis opgenomen moest worden of vervolgens op de IC belandde bleef maar stijgen. En dat gold natuurlijk ook voor het aantal mensen, dat aan de ziekte zou overlijden, waarschijnlijk tussen de negen- en tienduizend. Daarbij is niet over het hoofd te zien dat de concentratie op ziekenhuizen en met name IC-afdelingen rampzalig heeft uitgepakt voor bewoners en personeel van verpleeghuizen en in de thuiszorg.

Toen de aantallen besmettingen, ziekenhuisopnames en sterfgevallen af gingen nemen, bleek duidelijk dat de algemene lijn van het regeringsbeleid de juiste was. De daling zette consequent door totdat een maand geleden vrijwel geen coronapatiënten meer in het ziekenhuis lagen en bijna niemand meer overleed. Dagenlang werden slechts 60 à 70 mensen positief getest. We leken de pandemie – in elk geval de golf vanaf februari – onder de duim te hebben. Nu de afgelopen drie weken het aantal besmettingen weer flink oploopt, inmiddels met een factor acht, zijn de mondkapjes ineens het onderwerp van discussie. Het lijkt een theologische discussie alsof het de schepping of de verzoeningsleer betreft.

De lijn van het RIVM is volstrekt helder: van nmm's is niet wetenschappelijk aangetoond dat ze gebruikt moeten worden. En dan kunnen ze zelfs schadelijk zijn doordat ze een gevoel van schijnveiligheid kunnen geven met alle risico's vandien.

Als we even teruggaan naar januari/februari herinneren we ons dat het RIVM al via de media commentaar leverde bij de beelden – vooral uit China – waar vrijwel iedereen met een mondkapje liep. Epidemiologen lieten weten dat de mensen met een mondkapje op dachten niet besmet te kunnen worden, maar dat dat echt niet klopte. Eigen onderzoek had aangetoond dat een mondkapje geen afdoende bescherming opleverde tegen besmetting. Het risico was vooral dat dragers van mondkapjes niet voldoende afstand zouden bewaren, wellicht het virus van het mondkapje in de ogen of neus zouden wrijven of zelfs bij ziekteverschijnselen toch de deur uit zouden gaan. En dan waren we alleen maar verder van huis.

Vanuit het RIVM was men zo overtuigd van de eigen lijn op dit punt, dat er maanden geleden geen enkele reactie kwam op een serieuze publicatie in het dagblad *Trouw* van een hoogleraar in Azië, die

zijn verbijstering uitsprak over het niet gebruiken van nmm's in Europa en met name de onderbouwing daarvan. Anders dan in Europa gemeend werd, dragen Chinezen niet alleen een mondkapje om niet besmet te worden, maar vooral ook om anderen niet te besmetten. Chinezen hebben al meermalen bij eerdere epidemieën ervaren dat dat een onmisbaar onderdeel is van een effectieve bestrijding van een epidemie. Virusdruppeltjes kunnen weliswaar door een nmm heendringen, maar de kans is wel heel klein dat die druppeltjes door twee mondkapjes heendringen. De conclusie was duidelijk: als iedereen een mondkapje draagt – en dus ook de besmette mensen, en ook degenen die niet weten dat ze besmet zijn – dan raakt niemand – althans bijna niemand in dezelfde ruimte – besmet.

In adviezen van het RIVM en het OMT – onder meer van 6 mei – wordt in later instantie slechts aangegeven dat het nut van nmm's wel toeneemt als meer mensen ze gaan dragen. Of het dragen van mondkapjes meer of minder bijdraagt aan het houden van de vereiste afstand, weet men niet. Recentelijk leek vanuit het RIVM wel door te klinken dat het ruim gebruik van nmm's wellicht positief uitwerkt, doordat mensen voortdurend zien dat de pandemie nog niet het land uit is. De andere eerder veronderstelde bezwaren tegen het gebruik van een nmm leken ook niet heel overtuigend. Als je het virus van je mondkapje in je ogen kunt wrijven, moeten we ons wel realiseren dat het mondkapje er wel voor gezorgd heeft dat het even tevoren niet je mond en neus bereikt heeft. Een volwassen en serieuze reactie is natuurlijk dat gebruikers van nmm's goed duidelijk gemaakt moet worden niet in hun ogen en neus te wrijven. Of besmette mensen sneller geneigd zijn met een mondkapje op naar buiten te gaan dan zonder mondkapje, weten we in het geheel niet. Wat we wel weten is dat een serieus deel van de besmettingen plaatsvindt, doordat mensen die niet weten dat ze besmet zijn, als vanzelfsprekend de straat opgaan. En de winkel, de sportschool, het gemeentehuis en het ziekenhuis in, etc. etc. Bij elkaar is het aantal besmette mensen dat zich er niet van bewust is en toch aan het maatschappelijk verkeer deelneemt ongetwijfeld veel groter dan het aantal besmette mensen *met klachten*, dat denkt met een mondkapje op wel weer naar buiten te kunnen.

Zoals aangegeven realiseert het RIVM zich wel dat het dragen van mondkapjes effectiever is als meer mensen ze dragen. Maar dat het ook mogelijk is mondkapjes in de openbare ruimte *verplicht te stellen* en daarmee een serieus extra middel in te zetten naast de andere effectieve middelen van afstand houden, goede hygiëne, handenwassen en thuisblijven bij klachten lijkt niet echt doorgedrongen bij de adviseurs van de regering. Pas als het wetenschappelijk is aangetoond dat die lijn wenselijk is zal het RIVM het adviseren. Vorige week namen enkele burgemeesters hun eigen verantwoordelijkheid door op drukke plekken mondkapjes verplicht te stellen. Ze moeten zich half en half excuseren voor hun afwijkende beleid. Ook als het geen resultaat oplevert hebben ze het in elk geval geprobeerd. Dat het nut van het dragen van mondkapjes niet wetenschappelijk aangetoond is, maakt niet veel indruk. Het tegendeel is evenmin het geval. Het gevaar van schijnveiligheid lijkt op een uit de lucht gegrepen argumentatie te rusten. Het echte probleem is natuurlijk dat een wetenschappelijke bewijsvoering nauwelijks mogelijk is. Een laboratoriumsituatie kunnen we bij de bestrijding van het virus niet zomaar nabootsen. Een dubbelblind onderzoek zoals bij medicijnen en – hopelijk snel bij een effectief – vaccin is al helemaal een illusie.

Er is wel een steekhoudende onderbouwing mogelijk van een verplichting nmm's te dragen in de openbare ruimte. In verschillende Aziatische landen hadden de regeringen de epidemie met verplichte mondkapjes veel sneller en zonder ingrijpende *lockdown* onder de duim. Naar verluidt was ook in de stad Jena al vier maanden geleden met opvallend succes het dragen van een mondkapje verplicht gesteld. Het zijn aanwijzingen, geen bewijsvoering. Je moet geloven dat nmm's een nuttige en belangrijke bijdrage kunnen leveren in de strijd tegen corona. Als je dat niet wilt geloven dan zul je het ook niet hoeven te geloven.

Het risico is wel dat je steeds meer alleen komt te staan. Als over bijna de hele wereld de effectiviteit van mondkapjes wordt onderschreven is het wel de vraag op wie de bewijslast rust. Op degenen die het nut van verplichte mondkapjes in de publieke ruimte onderschrijven of op degenen die al jaren menen te weten dat dat niet het geval is. Die vraag stellen is hem beantwoorden.

Daarbij moeten we ons wel realiseren dat de bewering dat gewone mondkapjes niet werken, zoals maar al te vaak te horen van burgers die de lijn van het RIVM goed menen te kennen, volstrekte onzin is. Natuurlijk werken mondkapjes wel. Dat snapt iedereen met een beetje gezond verstand die er even over nadenkt. Ze werken alleen niet voldoende, anders dan medische mondkapjes onomstreden wél doen. Afhankelijk van de afstand tot een besmet persoon, kun je met een gewoon mondkapje op toch besmet worden. Die afstand moet je wel in acht blijven nemen, als jij alleen een mondkapje draagt. En je moet een mondkapje gebruiken, waarvan het RIVM precies aan kan geven met hoeveel procent de kans op besmetting afneemt, als een besmet persoon je in je gezicht hoest of niest.

De kern van het verhaal is evenwel dat mondkapjes alleen effectief zijn als iedereen er één - en natuurlijk een goede – draagt. Want dan is de kans op besmetting veel kleiner. De virusdruppeltjes kunnen door het mondmasker van een besmet persoon ontsnappen, maar verliezen een flink deel van hun snelheid. De niets vermoedende medeburger met een mondkapje hoeft veel minder bang te zijn dat de virusdruppeltjes door zijn masker heen zullen dringen.

Als deze boodschap goed overkomt, biedt een en ander wel extra perspectief. Net zoals treinen en bussen meer reizigers met een mondkapje verantwoord kunnen vervoeren dan in eerste instantie werd gemeend, en zelfs volle vliegtuigen passagiers met een mondkapje naar de andere kant van de aarde kunnen brengen, kan in tal van andere situaties minder benauwd worden opgetreden. Afstand bewaren blijft van belang maar we hoeven niet zo bang te zijn een ander te besmetten als die afstand even een meter is, zoals in tal van landen voldoende geacht wordt. Maatschappelijke ontplooiing kan op meer ontspannen wijze plaatsvinden. Dat is ook beslist noodzakelijk. Veel burgers zijn steeds minder bereid zich aan de al een half jaar geldende regels te houden, met alle risico's vandien. Het attendeert ons erop dat die regels bij elkaar ook wel erg veeleisend waren en niet meer te handhaven nadat het beleid zichtbaar resultaat opgeleverd had. De *anderhalvemetersamenleving* leek misschien mogelijk, maar voor iemand met een beetje mensenkennis was het allang duidelijk dat het in feite een illusie betrof. De mens kan niet op anderhalve meter functioneren. Die situatie kon alleen voortbestaan bij een stevig gevoelde angst. Als die angst wegeeft gaat ook de bereidheid om de regels nauwgezet na te leven in rook op. En die bereidheid zal niet makkelijk meer toenemen. Een toenemend aantal besmettingen resulteert niet zomaar in een weer toenemende bereidheid om serieuze adviezen van welke wetenschappelijke instelling dan ook op te volgen.

Leuk of niet – en voor heel veel mensen meer of minder afschuwelijk – het moet mogelijk worden het dragen van mondkapjes verplicht te stellen. En op die verplichting moet toegezien worden. Dat zal even nargigheid opleveren, maar als burgers goed begrijpen wat het belang ervan is, zal het wel lukken. Het verhaal dat mondkapjes niet werken moet in elk geval op alle niveaus tegengesproken worden. Ze moeten gebruikt gaan worden. Maar dan lijkt het wel mogelijk om met extra veel toeschouwers, die natuurlijk niet mogen schreeuwen en zingen, naar een stadion te gaan. Er kunnen ook weer meer mensen naar de kerk, als ze maar niet gaan zingen, en de moskee. Straatfeesten en introductieactiviteiten van universiteiten en hogescholen kunnen op ontspannen wijze plaatsvinden. Als iedereen een mondkapje draagt is de kans op besmetting immers heel klein.

Bij een en ander moeten we ons ook realiseren dat besmetting vooral binnen plaats vindt. De echte uitdaging is juist bij activiteiten binnen – vergaderingen, bezoek bij vrienden, kleinschalige niet

uitbundige feestjes, etc. – mondkapjes te dragen. Voor heel veel mensen een schrikbeeld. Maar een alternatief voor een heel ander schrikbeeld, dat we enkele maanden geleden al meegemaakt hebben.

Als bijna de hele wereld de wenselijkheid van het dragen van mondkapjes onderschrijft, inclusief heel veel adviseurs en beleidsmakers, die er tot enkele maanden geleden niets van moesten hebben, is het tijd dat ook in ons land het gebruik - van natuurlijk goede - mondkapjes in de publieke ruimte verplicht wordt en overigens gepropageerd wordt. Dat had al veel eerder gebeurd moeten zijn. Voor een nette staatsrechtelijke regeling van een door straffen te handhaven mondkapjesplicht dient op zo kort mogelijke termijn de beoogde Coronawet tot stand gebracht te worden. Die wet had eigenlijk al maanden geleden ingevoerd moeten zijn toen op allerlei essentiële grondrechten ernstige inbreuken via noodverordeningen mogelijk gemaakt werden.

Wellicht is het in de huidige situatie verstandiger een specifieke Mondkapjeswet in te voeren als grondslag voor een algemene mondkapjesplicht. Die wet hoeft niet veel meer in te houden dan een algemene norm, met delegatiebepalingen om burgemeesters en voorzitters van veiligheidsregio's nadere regels te laten stellen. Zo'n wet kan in heel korte tijd tot stand gebracht worden en in later stadium onderdeel uit gaan maken van de algemene Coronawet. Op die wijze is het in elk geval ook niet nodig dat elke burger overal op straat een mondkapje moet dragen.

Inmiddels zijn er zoals gezegd ook zonder wettelijke grondslag al enkele 'experimenten' met verplichte mondkapjes in bepaalde straten en op pleinen van Amsterdam en Rotterdam. De drukte was er zodanig dat van anderhalve meter afstand houden geen sprake was. Op zich zijn deze experimenten natuurlijk toe te juichen. Maar het heeft niet zoveel betekenis als de voetgangers hun mondkapje weer afdoen als ze de betrokken straat weer uitlopen. Het is zelfs niet uitgesloten dat de weerzin tegen het dragen van een mondkapje toeneemt. Er dient allereerst een publiekscampagne te komen om de Nederlanders van het belang van mondkapjes te doordringen. Juist dat had natuurlijk al veel eerder gebeurd moeten zijn. In plaats van het verhaal voort te laten bestaan, dat mondkapjes alleen maar schijnveiligheid opleveren, dient duidelijk gemaakt te worden dat mondkapjes een belangrijke rol kunnen spelen als iedereen ze draagt. En dat het gebruik daarom op allerlei plaatsen en in gebouwen verplicht zal worden. Natuurlijk in de centra van alle steden, in drukke parken en op pleinen. Vanzelfsprekend in supermarkten, in verpleeghuizen, ziekenhuizen en gemeentehuizen. Zo'n publiekscampagne kan er in resulteren dat burgers een verplichting om bij bepaalde activiteiten een mondkapje te dragen als nauwelijks belastend gaan ervaren. In plaats van – van het begin van de coronacrisis af aan - in drukke supermarkten iemand met een mondkapje meewarig aan te kijken, zal de persoon zónder mondkapje juist bestraffend aangekeken worden, zoals elders in de wereld gebeurt.

Sociale controle op het dragen van mondkapjes is de kern van de praktijk in China en tal van andere landen. En dat element is niet te vervangen door het voortdurend herhalen van de norm anderhalve meter afstand van elkaar te houden. Dat werkt immers niet op tal van plaatsen en momenten als mensen boodschappen gaan doen, hun familie en vrienden willen zien of een feestje willen vieren. Enkele maanden lukt dat, maar dan is de rek eruit.

Genoemde sociale controle is onmisbaar als de norm *voor onbepaalde termijn* gehandhaafd moet worden. En dat is waarschijnlijk nog minstens een jaar totdat hopelijk een goed werkend vaccin beschikbaar is. Op korte termijn moet de Nederlandse bevolking daarom duidelijk gemaakt worden wat goede mondkapjes zijn en hoe ze wel en hoe juist niet te gebruiken. Voor iedereen geldt vervolgens allereerst dat hij of zij in de publieke ruimte altijd een mondkapje bij zich moet hebben.

Van de situatie waarin burgers er zelf op toezien dan iedereen zoveel mogelijk een mondkapje draagt, zijn we nog ver verwijderd. Een half jaar het belang van mondkapjes bagatelliseren of zelfs

ridiculiseren heeft heel fnuikend gewerkt. Als je nu beelden op televisie ziet vanuit welk land dan ook, zie je vrijwel alleen gezichten met mondkapjes. Zo erg kan dat dus niet zijn.

Gerard Visscher is gepensioneerd politicoloog